

В.В. Нікітін,
канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри державного управління
та менеджменту ХарРІ НАДУ

БЮДЖЕТНИЙ ФЕДЕРАЛІЗМ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність політичної та наукової дискусії щодо засад концепції бюджетного (фіскального) федералізму, необхідності та доцільності її впровадження в Україні в контексті розбудови засад громадянського суспільства. Визначено, що політичні перестороги останніх років відносно вжитку поняття «федералізм», істотно загальмували поширення серед політиків і науковців суто економічної концепції бюджетного федералізму.

Ключові слова: громадянське суспільство, бюджетний федералізм, фіскальний федералізм, міжбюджетні відносини, реформування бюджетної системи.

Сьогодні вже приймається за аксіому твердження про те, що місцеве самоврядування як інститут публічної влади не дієдатне без самодостатнього громадянського суспільства. І навпаки, розвинене громадянське суспільство не тільки потребує, але одночасно є передумовою функціонування незалежного від державної опіки місцевого самоврядування. Саме організації громадянського суспільства – партійні осередки, громадські організації, локальні органи самоорганізації населення – надають органам місцевого самоврядування реальну силу. Тому всі ті чинники, які сприяють розвитку місцевого самоврядування, істотно впливають і на здатність організацій громадянського суспільства виконувати покладені на них громадою обов'язки.

На державному рівні функціональний зв'язок між розвитком місцевого самоврядування і зміцненням засад громадянського суспільства, розвитком демократії в Україні вперше було встановлено у Програмі державної підтримки розвитку місцевого самоврядування в Україні, затвердженої Указом Президента України від 30 серпня 2001 р. [15].

Організаційна незалежність і фінансова самодостатність у межах чинного

законодавства є найважливішою передумовою ефективного функціонування інституту місцевого самоврядування. В умовах, коли держава в особі центральних органів виконавчої влади фактично привласнила право встановлювати види та розміри доходів і видатків органів місцевого самоврядування, фінансова самодостатність останніх знаходиться поза межами їхніх власних зусиль. Останні за часом спроби Уряду України в умовах фінансово-економічної кризи нав'язати суспільству таку модель законодавства про місцеві податки і збори, що не тільки не полегшить, але й суттєво ускладнить наповнення місцевих бюджетів, або переглянути правові засади діяльності малих підприємців у напрямку збільшення податкового навантаження без урахування рівня фактичних доходів, є тому очевидним доказом.

Модель побудови міжбюджетних відносин, яка спочатку сформувалася в США, а потім поширилася в країнах не тільки федеративних, але й унітарних за державним устроєм, – модель бюджетного (в англійській літературі – фіскального) федералізму в разі послідовної імплементації створює правові, організаційні та економічні механізми набуття органами місцевого самоврядування реальної, не декларованої зверху, самодостатності й здатності власноруч, а не за настановами загальнодержавного центру розв'язувати проблеми локального життя.

На жаль, обмежена інформованість, політичні перестороги і заборони призвели до недостатньої обізнаності вітчизняних науковців і практичних фахівців щодо сутності концепції бюджетного федералізму, можливості її імплементації в умовах сучасної України. Проте питання бюджетного федералізму не залишилися поза увагою вітчизняних дослідників. Тут слід відзначити праці таких фахівців, як Н. Балдич, І. Волосова, О. Гончаренко, А. Дем'янюк, І. Карпунько, О. Лирик, В. Рибак та ін. На сьогодні в українській фаховій літературі склалися два підходи стосовно визначення практичного значення концепції бюджетного федералізму: прибічники першого – традиційного – підходу наполягають на неможливості її застосування в умовах унітарної держави, інші, їх сьогодні меншість, – підкреслюють універсальне

значення цієї концепції як загальної методології демократичної трансформації системи місцевого самоврядування¹.

Мета даної статті полягає в тому, щоб на підставі узагальнення світового досвіду і напрацювань вітчизняних фахівців, обґрунтувати висновок про можливість і доцільність застосування в Україні принципів бюджетного федералізму, що сприятиме розбудові громадянського суспільства, твердженню засад локальної самоорганізації вітчизняного суспільства («самоуправна держава» М. Костомарова чи «громадянське самоврядування» М. Грушевського) як впливових чинників державотворення в нашій країні [9].

Розроблена вперше Ричардом Мусгрейвом [1959] і Уоллесом Оутсом [1972]², концепція бюджетного (фіскального) федералізму й сьогодні не втратила популярності у країнах Заходу. У 90-ті рр. ХХ ст. якісні зміни в теорії та практиці державного управління спричинили появу «другого покоління» концепцій, що в новітніх умовах відтворювали її основи [19]. Якщо, зауважує Б. Вейнгаст (Стенфордський університет, США), концепції «першого покоління» наголошували на важливості трансфертів для запровадження вертикального і горизонтального бюджетного вирівнювання, то концепції «другого покоління» акцентують увагу на необхідності стимулювання місцевої управлінської ініціативи, спрямованої на нарощування локального фінансово-економічного потенціалу [22, с. 2]. Італійський дослідник В. Танзі виокремлює дві тенденції соціально-економічного розвитку, що спричинили у 90-ті рр. ХХ ст. таку «зміну покоління», – а саме широкі приватизаційні процеси і поступова децентралізація державного управління у розвинутих країнах Заходу.

¹ Принципову формулу «збереження унітарної форми державного устрою України при одночасному здійсненні децентралізації управління» запропоновано, зокрема, у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу (схвалено Указом Президента України № 1072/2000 від 14.09.2000) саме при визначенні цілей сучасної європейської регіональної політики.

² Ричард Абель Мусгрейв (Richard A. Musgrave, 1910–2007) – американський економіст німецького походження; вважається сьогодні одним з найвпливовіших теоретиків німецької політичної економії другої половини ХХ ст. поруч з Максом Вебером, представником першої половини того ж століття. Американський економіст Уоллес Е. Оутс (Wallace E. Oates, 1937 р.н.) – з 1979 р. професор економіки університету Меріленда, США; 8 січня 2009 р. одержав звання «Визначний професор університету» (Distinguished University Professor, DUP) за роботи в сфері фіскального федералізму й публічних фінансів.

У решті-решт вирішального значення у впровадженні принципів бюджетного федералізму набуває не регіональний чи провінціальний рівень, а рівень муніципалітетів, оскільки їхня роль у забезпеченні привабливих для населення умов життя є очевидною [21, с. 54]. Інша сучасна тенденція, що підриває монополію центральних державних інституцій в унітарних країнах, полягає у добровільному делегуванні ними частини власних владних повноважень наддержавним інституціям [21, с. 19–20]. У той же час західні дослідники, спираючись на досвід Мексики та Китаю, застерігають проти беззастережного захоплення ідеями децентралізації та бюджетного федералізму. «Фіскальна незалежність, – підсумовує В. Вейнгаст, – становить важливу складову політичної незалежності взагалі, тому вона є критично важливим чинником децентралізації в умовах унітарних держав» (so this seems a critical feature of decentralization within unitary states) [22, с. 54].

У західній економічній науці існує безліч визначень терміна бюджетний (фіскальний) федералізм. Канадський учений-фінансист П. Расел визначає його як «трансферт багатства шляхом зрівняльних платежів від тих провінцій, «хто має» до тих, «хто потребує допомоги», із метою перерозподілу доходів для забезпечення прийнятних рівнів надання суспільних послуг за більш-менш припустимих умов оподаткування. Класик фінансової науки, колишній президент Міжнародного інституту державних фінансів, професор Колумбійського університету (США) Карл Шоуп, характеризує бюджетний федералізм, віддає перевагу терміну «фіскальна пірамідальна координація», але вкладає в нього зміст тільки вертикального фінансового вирівнювання. На думку У. Оутса, фіскальний федералізм ґрунтується на розумінні того, які функції й інструменти найкращим чином мають використовуватися на центральному, а які – на місцевому рівні публічного управління (government) [18].

Слід зазначити, що на думку західних дослідників, новітня модель фіскального федералізму корелюється з різними формами державного устрою: унітарним, федеративним, й, навіть, конфедеративним (Девід Кінг, Ніко

Гроенендйк). Концепція бюджетного федералізму не асоціюється винятково з принципами фіскальної децентралізації, що є притаманними федеративним державам. Її може бути застосовано й до нефедеративних держав, якщо вони мають у своєму складі різні рівні публічного управління із власними інститутами прийняття владних рішень [20]. Проте це не означає, що всі форми публічного управління (all forms of governments) є федеральними у «фіскальному» сенсі, але тільки те, що фіскальний федералізм припускає набір принципів, які можуть бути використані в усіх країнах, що прагнуть до фіскальної децентралізації [17].

Російські вчені бюджетним федералізмом називають систему податково-бюджетних взаємин органів влади різних рівнів на всіх стадіях бюджетного процесу [6, с. 171]. За іншим визначенням, бюджетний федералізм – це принцип побудови бюджетних відносин, що дозволяє в умовах самостійності кожного бюджету сполучити інтереси Федерації з інтересами як кожного її суб'єкта, так і органів місцевого самоврядування [3, с. 613]. У Росії впровадження засад бюджетного федералізму почалося з прийняття Концепції реформування міжбюджетних відносин на 1999 – 2001 рр., затвердженої постановою уряду Російської Федерації від 30 липня 1998 р. № 862. Наступною постановою російського уряду від 15 серпня 2001 р. № 584 було затверджено Програму розвитку бюджетного федералізму в Російській Федерації на період до 2005 р. [1]. Подальша діяльність у цьому напрямку в останні роки помітно гальмується.

За висновком українського дослідника і державного діяча В. Рибачка, принципи бюджетного федералізму спрямовані на досягнення раціонального розподілу повноважень і обмежених ресурсів між різними рівнями влади й дотримання балансу інтересів споживачів суспільних благ, платників податків та урядовців. Замість цього, вважає фахівець, в Україні практикується в деяких відношеннях ще більш централізований підхід до управління територіальним розвитком, ніж навіть той, що був характерний для планового господарства колишнього СРСР [12].

З урахуванням сказаного вище можна запропонувати більш розгорнуте визначення поняття бюджетного федералізму – це законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади з паритетним розмежуванням на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної соціально-економічної та політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної й суспільної солідарності. Отже, поєднуючи владні повноваження з фінансовими можливостями, бюджетний федералізм охоплює широке коло питань менеджменту взагалі й бюджетного, зокрема, – від політичних процедур прийняття рішень до скоординованої організації фінансових потоків у масштабах держави та ефективного управління ними.

Засади бюджетного федералізму закладено в Європейській хартії місцевого самоврядування, підписаної 15 жовтня 1985 р. Муніципальні функції, встановлюється в Хартії, як правило, здійснюються переважно тими властями, які мають найтісніший контакт з громадянином. Наділяючи тією чи іншою функцією інший орган, необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії (ст. 4, п. 3). Органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень (ст. 9, п. 1). Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає функціям, передбаченим конституцією або законом (ст. 9, п. 2). Принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону (ст. 9, п. 3) [8].

Навпроти, Бюджетний кодекс України, прийнятий 21 червня 2001 р., ґрунтується на принципі єдності бюджетної системи України, що забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів і ведення бухгалтерського обліку і

звітності (ст. 7, п. 1.1). За таких умов передбачений Бюджетним кодексом європейський принцип субсидіарності – «розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача» (ст. 7, п. 7), – не може бути забезпечений реальними фінансовими ресурсами.

Незважаючи на те, що Європейську хартію місцевого самоврядування 15 липня 1997 р. було офіційно ратифіковано українським парламентом, багато її вимог ще не впроваджено в життя. Тому Парламентська асамблея Ради Європи в резолюції «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 5 жовтня 2005 р. № 1466 (2005) закликала органи влади України поміж іншого «продовжити реформу місцевого самоврядування для впровадження положень Європейської хартії місцевого самоврядування».

Нарешті, Програма діяльності чинного Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» (затверджена Постановою Кабінету Міністрів від 16 січня 2008 р. № 14, Верховною Радою України не ратифікована) встановлює, що перспективна адміністративно-територіальна реформа має ґрунтуватися на загальноприйнятих європейських принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає, поміж іншого, внесення змін до податкового законодавства з метою створення стабільних і достатніх джерел фінансового задоволення потреб органів місцевого самоврядування [10].

Інтерес до теоретичної концепції бюджетного (фіскального) федералізму та пов'язаної з нею практичної діяльності виник в Україні на початку поточного десятиліття в ході обговорення проекту Бюджетного кодексу.

У квітні 2000 р. тижневик «Дзеркало тижня» вперше звернувся до цієї теми. «Бюджетний федералізм, – констатувало видання, – має мало спільного з федеративною формою держави». Принаймні, стільки ж, скільки ідея двопалатного парламенту, яка з ініціативи Президента активно обговорювалася в українському суспільстві напередодні відомого квітневого конституційного референдуму 2000 р. [2]. 19 квітня 2001 р. тодішній міський голова Донецька

В. Рибак захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Регулювання процесів ринкової трансформації системи доходів місцевого самоврядування». Однією з цілей роботи стало дослідження поняття «фіскальний федералізм». За твердженням автора, це концепція не політична, а економічна. «З метою забезпечення ефективного функціонування суспільного сектора господарства, – йдеться у дослідженні, – принципи саме фіскального федералізму (а не фіскального унітаризму) повинні застосовуватися не тільки у федеративних, але також і в унітарних державах, у тому числі Україні». В. Рибак уперше обґрунтував принцип податкової автономії, відповідно до якого місцеві податки (ставки яких регулюються місцевими органами влади самостійно) мають покривати *не менш половини* місцевих витрат [13].

Нова хвиля суспільного інтересу до бюджетного федералізму співпала з підготовкою до чергових парламентських і місцевих виборів 2006 р. Про необхідність «реального бюджетного федералізму» у контексті проведення адміністративно-територіальної реформи нагадував і народний депутат, доктор юридичних наук С. Гавриш [14]. 7 грудня 2005 р. заступник міського голови Ужгорода А. Панов також висловився за бюджетний федералізм, який «наступить у результаті конституційних змін» [5]. Уже після виборів, 22 липня 2006 р., народний депутат України Б. Колесніков у бесіді з журналістом С. Рахманіним у студії «Нашого радіо» підкреслив, що бюджетний федералізм більше підходить для України, оскільки до федералізму політичного країна поки не готова [7].

Напередодні парламентських виборів 14 березня 2006 р. доктор економічних наук, проф. В. Черняк (член парламентської фракції «Пора-ПРП») з трибуни Верховної Ради України запропонував розглянути питання про бюджетний федералізм. Тоді ж народний депутат І. Шурма від імені фракції СДПУ(ПРО) та «Опозиційного блоку НЕ ТАК!» зажадав кардинальної зміни бюджетної політики на принципах різкого скорочення видатків держави й введення бюджетного федералізму: «*Не менше 60 відсотків коштів має*

залишатися в регіонах. [Ми вимагаємо] радикального зменшення податкового тиску, повної поінформованості суспільства про виконання центрального й місцевого бюджетів» [11].

Такі ж вимоги містяться й в інших політичних документах. Наприклад, програма Партії регіонів передбачає реформування міжбюджетних відносин між центром і регіонами на принципах уточнення й розмежування їх дохідних і видаткових повноважень, формування бюджетної системи держави «знизу», причому не менш чим 60 % коштів повинні залишатися на місцях. Політична партія «Народний Союз Наша Україна» у програмі, прийнятій установчим з'їздом у квітні 2005 р., одним із завдань партії вважає «розбудову України як країни самоврядних громад, усунення системи диктату центральної влади і запровадження партнерства всіх гілок і рівнів державної влади та органів самоврядування; підзвітність регіонального управління, чітка відповідальність, бюджетна автономія, реальне, ефективне місцеве самоврядування, підвищення ефективності всіх рівнів влади в управлінні ресурсами і контроль з боку громади».

Програма діяльності першого уряду Ю. Тимошенко «Назустріч людям» (затверджена Постановою Верховної Ради України 4 лютого 2005 р.) декларувала намір розмежувати доходи і видатки між державним і місцевим бюджетами, збільшити частки місцевих бюджетів у структурі витрат зведеного бюджету. Програма діяльності другого уряду Ю. Тимошенко «Український прорив: для людей, а не політиків» (затверджена Постановою КМУ від 16 січня 2008 р.) передбачає, зокрема, удосконалювання бюджетної й податкової систем з метою підвищення ролі та статусу інститутів місцевого самоврядування, затвердження державних соціальних стандартів для «визначення рівня потреб громад та фінансового забезпечення їх місцевих бюджетів [10]». Дані наміри Урядом протягом 2008 р. здійснені не були, як і не був прийнятий Закон України про місцеві податки та збори, покликаний замінити відповідний Декрет Кабінету Міністрів України, виданий ще у травні 1993 р.

18 вересня 2007 р. напередодні дострокових парламентських виборів віце-

прем'єр-міністр, міністр будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства в Уряді В. Януковича В. Рибак заявив: «Ми повинні міняти систему фінансування, переходити на бюджетний федералізм, давши можливість регіональній владі самостійно розподіляти фінансові ресурси й направляти їх на задоволення першочергових місцевих потреб». Проте, часу для здійснення оприлюднених планів в урядовця вже не було.

Новітній етап в обговоренні проблем бюджетного федералізму пов'язаний з низкою заяв чинного Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко щодо перспектив регіональної політики її уряду. Так, 4 вересня 2008 р. під час наради з мерами міст і представниками обласних державних адміністрацій, присвяченого формуванню бюджету 2009 р., Прем'єр повідомила, що розподіл ресурсів загального бюджету між державним і місцевим бюджетами буде здійснюватися у співвідношенні «50 на 50» [16]. Цю тезу вона підтвердила 16 вересня 2008 р. на спільній презентації проекту Бюджету-2009.

12 листопада 2008 р. проект Державного бюджету України на 2009 рік був відкликаний урядом з Верховної Ради для наступної радикальної переробки в контексті економічної кризи (13 вересня 2008 р., коли даний проект був попередньо затверджений Урядом, прогнози на 2009 бюджетний рік уявлялися винятково позитивними).

У зв'язку з наміром уряду залишити в розпорядженні місцевих рад до 50 % формованих бюджетних доходів офіційна газета «Голос України» присвятила бюджетному федералізму спеціальну статтю. На думку авторів, бюджетний федералізм (фіскальний федералізм або бюджетна автономія) – це характеристика бюджетної системи держави, при якій кожний з рівнів державної влади має у своєму розпорядженні власний бюджет і діє в межах закріплених за ним бюджетних повноважень. Підкреслювалося, що бюджетний федералізм не має нічого спільного з федералізмом політичним, оскільки принципи фіскального федералізму застосовуються в Європі як федеративними, так і унітарними державами [4].

Отже, в останні роки в Україні склалися сприятливі умови для

популяризації та практичної імплементації концепції бюджетного федералізму. Політичні перестороги відносно будь-якого вжитку терміна «федералізм» в українському контексті, що домінували у вітчизняному політикумі після президентських виборів кінця 2004 р., сьогодні є підстави вважати майже подоланими. На часі глибока реформа засад місцевого самоврядування, першою передумовою якої є забезпечення організаційної незалежності та фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування. Конституційний законопроект № 3207-1, якщо він буде остаточно прийнятий Верховною Радою, має на меті встановити сучасну європейську модель місцевого самоврядування, подолати дуалізм державної та самоврядної влади, сформувати повноважні органи публічної влади на місцях. Проте тільки за умови втілення в життя принципів бюджетного федералізму можна забезпечити реформоване місцеве самоврядування реальними фінансовими ресурсами, без яких будь-яка владна інституція перетворюється на фікцію.

У свою чергу, дієздатне місцеве самоврядування є базовою передумовою для посилення впливу інститутів громадянського суспільства. «Друге покоління» концепцій бюджетного федералізму, що поширилися серед західних фахівців протягом 90-х рр. ХХ ст., спрямовано не на «просто» відтворення системи міжбюджетних трансфертів, а на створення необхідних умов для більш ефективної діяльності місцевих органів публічної влади, фінансове стимулювання їхньої самостійності у пошуках оптимальних шляхів та інструментів прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і окремих громад. Така творча діяльність не тільки передбачає, але й вимагає організації тісної співпраці владних установ та місцевих інститутів громадянського суспільства у вирішенні суттєвих локальних проблем.

Список використаних джерел

1. Берг О. О программе развития бюджетного федерализма в Российской Федерации на период до 2005 года / О. Берг // *Вопр. экономики*. – 2002. – № 5. – С. 144–152.
2. Бикамерализм: бюджет не вынесет двоих? // *Зеркало Недели*. – 2000. – 15-21 апреля. – № 15 (288).
3. Бюджетная система Российской Федерации [ученик] / под ред. М. В. Романовского, О. В. Врублевской. – М. : Юрайт, 2000. – 615 с.

4. Бюджетний федералізм: бути або не бути?! // *Голос України*. – 2008. – 19 вересня. – № 178 (4428).
5. В Ужгороді презентували монографію, яка спростовує тезу про недержавницький менталітет закарпатців. – Режим доступу : <http://zik.com.ua:80/ua/print/2005/12/07/26700>.
6. *Годин А. М.* Бюджет и бюджетная система Российской Федерации : [учеб. пособие.] / А. М. Годин, И. В. Подпорина. – М. : Изд. дом «Дашков и Ко», 2001. – 272 с.
7. Дійова особа: один із донецьких лідерів Борис Колесников. – Режим доступу : http://www.nasheradio.ua/news2_act_man.php?id=15.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. (ратифіковано Верховною Радою України 15 липня 1997 р.) // *Зб. договорів Ради Європи*. – К. : Парламент. вид-во, 2000. – С. 96–108.
9. *Нікітін В. В.* Держава і суспільство в українській громадсько-політичній та історичній традиції / В. В. Нікітін // *Теорія та практика державного управління*. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2007. – Вип. 4 (19). – С. 3–11.
10. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 14 від 16 січня 2008 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001120-08&p=1202220677746134>.
11. Протоколи пленарних засідань Верховної Ради України ; протокол № 15. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/zakon/skl4/9session/STENOGR/DOC/15.doc>.
12. *Рибак В.* Проблеми розвитку бюджетного федералізму в Україні у світлі світового досвіду / В. Рибак // *Схід*. – 1997. – № 1. – С. 17–20.
13. Рибак В. В. Регулювання процесів ринкової трансформації системи доходів місцевого самоврядування : Автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.02.03 / В. В. Рибак ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2001. – 35 с.
14. Гавриш С. У двері молодій демократії вже постукала самодостатня нація // Персональний інтернет-сайт С. Б. Гавриша ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gavrysh.com.ua/news/newdem.html>.
15. Указ Президента України «Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні» від 30 серпня 2001 р. № 749/2001 // *Офіц. вісн. України*. – 2001. – № 36. – Ст. 1658.
16. Юлія Тимошенко планує половину ресурсів загального бюджету розподілити на користь місцевої влади // Персональний інтернет-сайт Ю. В. Тимошенко ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tymoshenko.com.ua/ukr/news/first/6177>.
17. Fiscal federalism : Wikipedia ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Fiscal_federalism.
18. *Oates W. E.* An Essay on Fiscal federalism / W. E. Oates // *Journal of Economic Literature*. – 1999. – № 37(3). – P. 1120–1149.
19. *Oates W. E.* On the evolution of fiscal federalism: theory and institutions / W. E. Oates // *National Tax Journal*. – Vol. 61. – June 2008. – P. 313–334.
20. *Sharma Chanchal Kumar.* The Federal Approach to Fiscal Decentralization: Conceptual Contours for Policy Makers / Chanchal Kumar Sharma // *Loyola Journal of Social Sciences*. – 2005. – Vol. XI. – №. 2, Jul-Dec 2005. – P. 169–188.
21. *Tanzi Vito.* The Future of Fiscal Federalism: Keynote paper / Vito Tanzi // *Conference on New Perspectives on Fiscal Federalism: Intergovernmental Relations, Competition and Accountability ; Social Science Research Center (WZB), Berlin, October 18-20, 2007*. – 23 p.
22. *Weingast B. R.* Second Generation Fiscal Federalism: Implications for Decentralized Democratic Governance and Economic Development / B. R. Weingast // *Conference on New Perspectives on Fiscal Federalism: Intergovernmental Relations, Competition and Accountability ; Social Science Research Center (WZB), Berlin, October 18-20, 2007*. – 68 p.

The article covers essence of political and scientific discussion on budget (fiscal) federalism conception, necessity and expedience of its introduction as a prerequisite for civil society in Ukraine. A conclusion is grounded that last years' political warnings on use of concept «federalism», substantially put on the brakes popularization among politicians and scientists of especially economic in fact conception of budget federalism.

Key words: civil society, budget federalism, fiscal federalism, interbudgetary relations, reformation of the budgetary system.

Никитин В.В. Бюджетный федерализм как фактор становления гражданского общества в Украине.

Рассмотрено содержание политической и научной дискуссии о сути концепции бюджетного (фискального) федерализма, необходимости и целесообразности её внедрения, в Украине в контексте становления основ гражданского общества. Обоснован вывод о том, что политические предостережения последних лет относительно употребления понятия «федерализм», существенно затормозили распространение среди политиков и учёных сугубо экономической по сути концепции бюджетного федерализма.

Ключевые слова: гражданское общество, бюджетный федерализм, фискальный федерализм, межбюджетные отношения, реформирование бюджетной системы.